

سرشناسه	: صدیقی، حسین، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: ذکر مبارک: مصحف آموزشی تفسیر و مفاهیم قرآن کریم / تحقیق و پژوهش حسین صدیقی؛ ترجمه حسین انصاریان؛ تهیه و تنظیم مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین.
مشخصات نشر	: قم: آیه نور، ۱۳۹۵ -
مشخصات ظاهری	: ج: جدول؛ ۱۷۲ ص: ۲۸×۲۱.
شابک	: ۴-۰-۹۵۶۹۵-۶۰۰-۹۷۸-۹ ج:
وضعیت فهرست نویسی	: فایا
مندرجات	: ج ۴. سوره‌های مریم، طه، انبیاء حج، مؤمنون، نور، فرقان، شعراء، نمل
موضوع	: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴
موضوع	: قرآن. برگزیده‌ها -- ترجمه‌ها
شناسه افزوده	: انصاریان، حسین، مترجم
رده بندی کنگره	: BP۹۸/۲۳۵۸۳ ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۴۹۸۸۸

ذکر مبارک

مصحف آموزشی تفسیر و مفاهیم قرآن کریم - جلد چهارم

(سوره‌های مریم، طه، انبیاء، حج، مؤمنون، نور، فرقان، شعراء، نمل)

ترجمه: استاد حسین انصاریان

تهیه و تنظیم: مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین

تحقیق و پژوهش: حسین صدیقی

همکاران پژوهشی: عباس حیدری، مصطفی مختاری، سعید بخشی، جمال الدین حسنی،

سیف الدین رحیم پور، محمد حسین نجفی، محدثه سادات میراحمدی، مهدی عبادی نیا

ارزیابی علمی: محمد حسین رفیعی

طرح جلد و صفحه آرایی: سید قاسم سیدیان

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۶

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

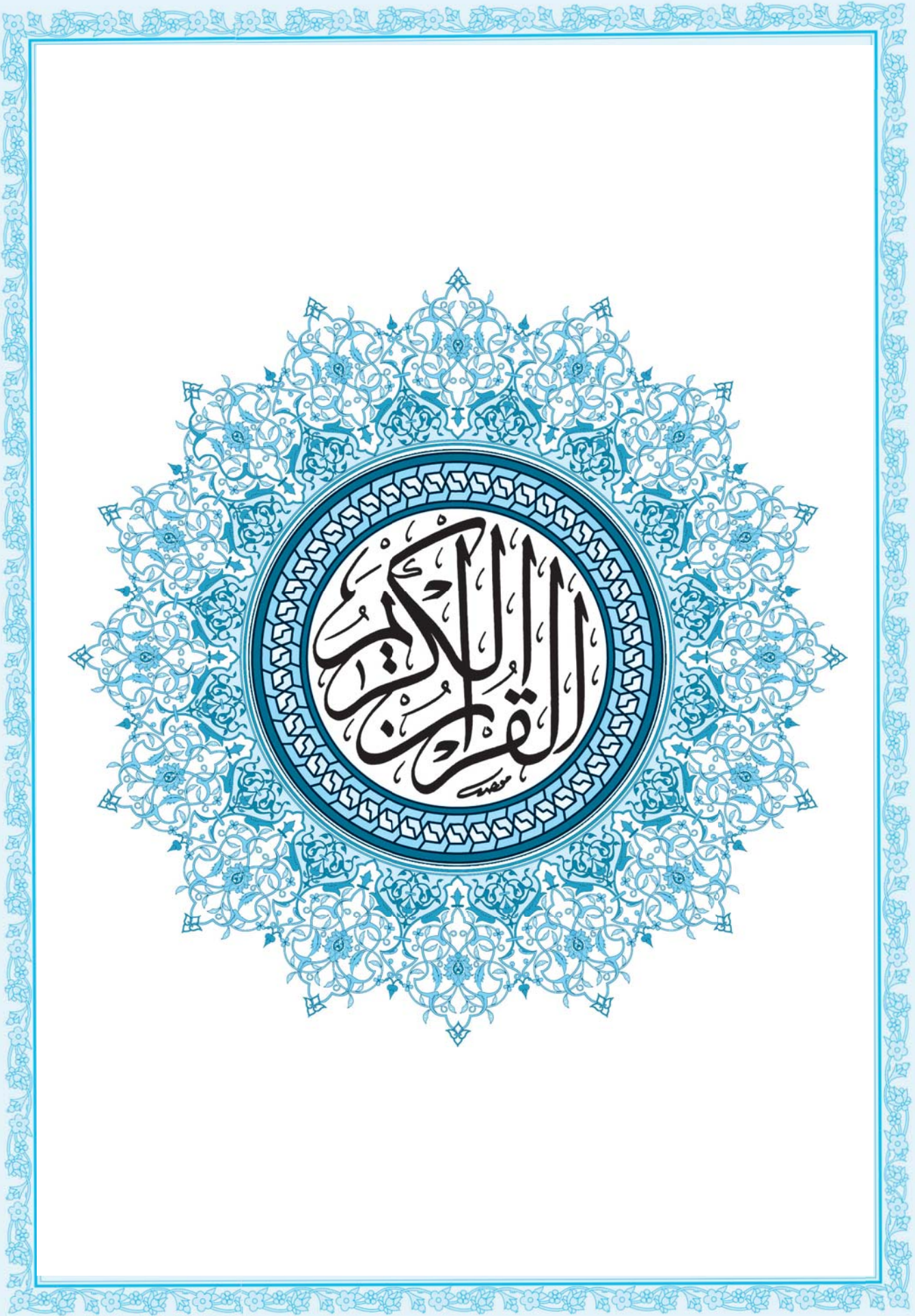
قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

ناشر: مرکز نشر آیه نور

قم، خیابان شهداء (صفائیه)، کوچه ۲۴، نبش فرعی سوم - ساختمان نورالثقلین

تلفن تماس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۴۷۴

پایگاه اینترنتی: www.shop.salamquran.ir - www.salamquran.ir

الدُّعَاءُ
عِنْدَ تِلْكَ الْقُرْآنِ

عَنِ الْإِمَامِ حَسْبِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا كِتَابُكَ الْمُنزَّلُ مِنْ عِنْدِكَ عَلَى رَسُولِكَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ
وَكَلَامِكَ النَّاطِقُ عَلَى لِسَانِ بَنِيكَ جَعَلْتَهُ هَادِيًا وَمِنْكَ إِلَى خَلْقِكَ وَجَدًّا مُتَّصِلًا فِيمَا
بَيْنَكَ وَبَيْنَ عِبَادِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي نَشَرْتُ عَمْدَكَ وَكِتَابَكَ، اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ نَظْرِي فِيهِ
عِبَادَةً وَقِرَاءَةً فِيهِ فِكْرًا وَفِكْرِي فِيهِ عِتِبَارًا وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ أَعْطَى بَيَانَ
مَوَاعِظِكَ فِيهِ وَاجْتَنَبَ مَعَاصِيكَ وَلَا تَطْبَعْ عِنْدَ قِرَاءَتِي عَلَى سَمْعِي وَلَا تَحْبَسْ عَلَيَّ
بَصْرِي غِشَاوَةً وَلَا تَحْبَلْ قِرَاءَتِي تِسْرَةً لَا تُدَبِّرُ فِيهَا بَلِ اجْعَلْنِي أَتَدَبِّرُ آيَاتِهِ
وَأَحْكَامَهُ آخِذًا بِشَرَائِعِ دِينِكَ وَلَا تَحْبَلْ نَظْرِي فِيهِ غَفْلَةً وَلَا تِسْرَةً تِي هَدْرًا
بِحَسْبِ

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باور همه‌ی ما این است که قرآن، مقدس‌ترین و ارزش‌مندترین گفتار است که حقایق نهفته در فطرت بشر را بیدار ساخته و خیر و برکت آن، پیوسته و لایزال، در تمام اعصار و قرون جاری است.

یکی از موانعی که بر سر راه انس مشتاقان معارف قرآنی با این کتاب عزیز وجود دارد، عدم درک معانی و محتوای عمیق قرآن کریم است. این مشکل، اسباب و عوامل مختلفی دارد که یکی از آن اسباب، نبود متن روان و خلاصه و در عین حال، متقن و جامع برای ترجمه و تفسیر قرآن کریم می‌باشد. بسیاری از مردم، علاقه دارند تا مطالعه‌ی روزانه‌ی قرآن کریم را با ترجمه و تفسیر خلاصه و جامع و در عین حال، روان و قابل فهم، آمیخته سازند تا بهره‌ی بیشتری از اقیانوس بیکران معرفت الهی بردارند.

در پاسخ به این نیاز مهم و ضروری، طرح تدوین مصحف ویژه‌ی ترجمه، تدبیر و تفسیر قرآن کریم با عنوان «**ذکر مبارک**» توسط مؤسسه‌ی فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین پی‌ریزی شد. این کار با استفاده از تجارب اساتید ترجمه و تفسیر و پس از آزمودن طرح‌های گوناگون در خصوص آموزش تفسیر و تدبیر قرآن، آغاز گردید که به فضل الهی، حاصل این تلاش‌ها در قالب ۶ جلد تقدیم عاشقان کلام وحی می‌گردد.

مخاطبان این اثر، عموم مشتاقان معارف قرآنی و به ویژه حافظان قرآن می‌باشند که آشنایی ابتدایی با زبان عربی دارند و به دنبال توسعه تعمیق آشنایی با زبان قرآن و آموختن ترجمه و مفاهیم آن هستند. تأکید می‌گردد که هدف مورد نظر از این کتاب، آن است که مخاطبان توانایی مطالعه‌ی یک دور ترجمه و تفسیر قرآن را در کنار تلاوت آن به دست آورند تا زمینه برای توسعه بیشتر معارف قرآنی در آینده نیز فراهم گردد.

مزایای این اثر

۱. ارائه‌ی مطلوب متن قرآن کریم

در این اثر تلاش شده است تا متن قرآن به گونه‌ای طراحی شود که حداکثر کارایی را برای عموم مشتاقان تلاوت قرآن فراهم نماید. به همین منظور، تصویری واضح و خوانا از قرآن با رسم الخط کم‌علامت مطابق با قرآن‌های رایج ۱۵ سطری در میان صفحه قرار داده شده است تا سبب سهولت تلاوت قرآن برای عموم گردد. هم‌چنین، صفحات فرد و زوج قرآن‌های رایج، در سمت خویش و توضیحات مربوط به آن در صفحه‌ی مقابل گنجانده شده است. این کار موجب شکل‌گیری بهتر و دقیق صفحات در ذهن حافظان قرآن می‌گردد.

۲. ترجمه‌ی گویا و روان آیات قرآن

به سبب سهولت درک مطلب و آشنایی اجمالی مخاطبان با فضای کلی آیات، بخش ترجمه‌ی آیات، به صورت مجزا و با قلمی خوانا آورده شده است. ترجمه‌ی برگزیده این اثر نیز، ترجمه‌ی حجت الاسلام و المسلمین «استاد حسین انصاریان (زید عزه)» می‌باشد که به جهت گویایی و روانی مطلب، با استقبال چشمگیر فراگیران مفاهیم قرآنی مواجه شده است.

۳. ترجمه و توضیح واژگان دشوار

افزون بر ترجمه‌ی کل آیات، واژگان دشوار هر صفحه نیز در بخش جداگانه ذکر گردیده است. سعی نگارندگان بر این بوده است که در بیان معانی واژه‌ها، معنای اصلی ریشه و رابطه‌ی آن با معنای خاص این واژه نیز بررسی شود و به همین جهت در برخی موارد، ابتدا معنای ریشه درون پرتنژ آمده و پس از آن، معنای واژه‌ی مورد نظر ذکر شده است. مطالب این بخش، علاوه بر تفاسیر معتبر، از سه منبع «التحقیق فی کلمات القرآن الکریم»، «قاموس قرآن» و «مفردات الفاظ القرآن الکریم» استخراج شده است.

۴. توضیح مختصر و ذکر نکات برجسته‌ی آیات

بخش «نکات تفسیری» به بیان نمای کلی آیات، شأن نزول، ارتباط آیات، بیان روایات تفسیری و تبیین تنگناهای فهم آیات اختصاص یافته است؛ به گونه‌ای که با مطالعه‌ی این بخش، عمده‌ی نیاز مخاطبان در مراجعه به تفاسیر مفصل، برطرف می‌گردد. از آن جا که تلاش شده است در این بخش، نهایت اختصار و دقت در کوتاهی و رسایی مطلب لحاظ گردد، لذا مصرّانه پیشنهاد می‌شود قرآن پژوهان گرامی، پس از بررسی واژگان دشوار و خواندن ترجمه آیه، به این بخش مراجعه و به دقت آن را مطالعه نمایند. مطالب این بخش عمدتاً از تفاسیر گران سنگی چون المیزان، نمونه، تسنیم (با توجه به این که مجلدات مرتبط با سوره‌های این جلد هنوز چاپ نشده است، از متن درس‌های حضرت آیت‌الله جوادی آملی که در سایت ایشان قرار داده شده است، بهره بردیم. پس مراد از «تسنیم» در این جلد از «ذکر مبارک» درس‌گفتارهای ایشان است، نه مجلدات چاپ شده «تسنیم»)، مجمع البیان، نورالثقلین، نور و کوثر گردآوری شده است که به جهت رعایت اختصار و سازگاری با سطح علمی مخاطبان، پس از تغییر، تصرف و جمع‌بندی ارائه شده است. اگر چه مطالب مندرج در این کتاب، مورد اتفاق مفسران بوده و از بیان اقوال

شاداً خودداری شده است؛ با این وجود، به جهت رعایت اصل استناددهی، تلاش شده تا نزدیک ترین منبع به مطلب تفسیری مذکور، در پایان هر مطلب ذکر شود. گفتنی است از آنجا که مطلب مذکور از مطالب ذیل آیه یا واژه‌ی مورد بحث برگزیده شده است، تنها به نام اختصاری منبع اشاره و از ذکر دقیق جلد و صفحه خودداری شده است. همچنین، به مناسبت روایات فراوانی در کتاب نقل شده است که در غالب موارد، آدرس دقیق آن‌ها ارائه شده است. برای اطلاع از مجموعه منابع لغوی، تفسیری و روایی به جدول انتهای کتاب مراجعه فرمایید.

۵. گزینش پیام‌های کلیدی و کاربردی

خلاصه‌ای از مهم‌ترین پیام‌های کاربردی و زندگی‌ساز و نیز نکات برجسته‌ی کلیدی - که امکان طرح آن در بخش توضیحات وجود نداشت - در این قسمت آورده شده است. به جهت رعایت اختصار، از ذکر منبع در این بخش خودداری کردیم. بخش عمده‌ی این پیام‌ها از «تفسیر نور» گزینش شده است. هم‌چنین در پاره‌ای از موارد، از اشعار حکیمانه و پرمحتوا - که نقش بسزایی در ماندگاری پیام اخلاقی و تربیتی آیات قرآن دارد - بهره جسته‌ایم. این اشعار لزوماً به محتوای آیه اشاره ندارد؛ بلکه ممکن است به یکی از موضوعات مطرح در آن اشاره کند.

۶. طرح سؤالات پژوهشی

یکی از ویژگی‌های هر کتاب آموزشی، طرح سؤال و فعالیت‌های پژوهشی برای آن دسته از مخاطبانی است که جویای مطالب بیشتر و عمیق‌تری می‌باشند. به همین منظور، در پایان هر صفحه، چند سؤال پژوهشی مطرح گردیده است تا هم به عطش مشتاقان جویای مطالب علمی پاسخ دهد و هم با ایجاد سؤال در ذهن مخاطبان، ایشان را به تحقیق، تدبّر و تعمیق اندوخته‌های قرآنی تشویق نماید.

سخنی با مربیان

رعایت نکات زیر در بهبود روش آموزش مربیان عزیز تأثیر بسزایی خواهد داشت:

۱. مطالب هر صفحه از قرآن برای یک جلسه آموزشی تنظیم شده است. بنابراین، از فراگیران بخواهید که پیش از ورود به کلاس، متن قرآن، را به دقت تلاوت نموده و واژگان آن صفحه را به خاطر بسپارند.
 ۲. بنای مؤلفان این کتاب آموزشی، بر آموزش مطالب اساسی و مهم است، بنابراین، اگر چه بالاتر بودن سطح اطلاعات اساتید نسبت به مطالب، پسندیده و لازم است، ولی جز در موارد ضروری از بیان مطالب پیچیده یا طرح مفصل اقوال مفسران خودداری فرمایید. البته ممکن است که برخی مطالب، نیازمند توضیح بیشتر توسط مربی باشد.
 ۳. در ابتدای کلاس، آیات هر صفحه با استفاده از شیوه‌های متنوع (استماع تلاوت، ترتیل خوانی استاد، هم‌خوانی، و...) تلاوت شود.
 ۴. سپس، پرسش از واژگان صورت گیرد. گاهی برای اطمینان از به خاطر سپاری فراگیران، لازم است یک واژه چندین بار، ولی با فاصله و از افراد مختلف پرسیده شود. در مرحله‌ی بعد، پرسش از ترکیب‌ها و در انتها، پرسش از ترجمه‌ی آیات انجام می‌گیرد.
 ۵. مطرح نمودن توضیحات آیات، حتماً نیازمند ایجاد انگیزش آفرینی و طرح سؤال است. مناسب است اساتید بزرگوار متناسب با توضیحاتی که در کتاب آمده است، سؤالاتی را مطرح نمایند و از قرآن آموزان بخواهند لحظاتی نسبت به آن تأمل نمایند، سپس در کنار شنیدن تراوش‌های فکری ایشان، مطالب کتاب را بازگو نموده و در موارد نیاز از روی متن خوانده و توضیح داده شود.
 ۶. بخش پیام‌ها از جذاب‌ترین بخش‌هاست. در صورتی که زمان کافی در اختیار باشد و سطح علمی شاگردان بالا باشد، می‌توانید به جای ارائه‌ی مستقیم پیام، سؤالاتی را مطرح نموده که خود قرآن‌آموزان پیام را به دست آورند.
 ۷. در بخش سؤالات پژوهشی، سؤالات متنوعی مطرح شده است که می‌توانید متناسب با سطح علمی قرآن‌آموزان و نیز منابعی که در اختیار دارند، یک یا چند سؤال را به عنوان تکلیف پژوهشی معین نمایید.
 ۸. پیشنهاد می‌شود که برای هر یک از فعالیت‌ها به خصوص پاسخ به سؤالات پژوهشی، امتیازهایی را در نظر بگیرید، تا بر دقت، نظم و همکاری قرآن‌آموزان بیافزایید و نیز بخشی از نمره‌ی پایانی را بر اساس همین امتیازات اعطا نمایید.
- در پایان تلاش نویسندگان این مجموعه، حجج اسلام سید مهدی هاشمی و حسین صدیقی و ارزیابی علمی حجت الاسلام دکتر محمد حسین رفیعی و نیز همکاری‌های بی دریغ حجج اسلام مصطفی مختاری، عباس حیدری، سعید بخشی، جمال‌الدین حسینی، سیف‌الدین رحیم‌پور، مهدی عبادی‌نیا، محمد حسین نجفی و خانم محدثه سادات میراحمدی، را ارج نهاده و توفیقات روز افزون ایشان را از خداوند متعال خواستاریم. ان شاء الله حاصل این تلاش‌ها گامی مؤثر در راستای ترویج معارف غنی قرآن بوده و یاور ما در روز فقر و نیازمندی باشد. بی‌صبرانه مشتاق دریافت دیدگاه‌ها، انتقادات، و پیشنهادهای شما استادان و قرآن‌آموزان گرامی هستیم.

راه ارتباطی ما برای دریافت پیشنهادات و انتقادات: seddighihosein@gmail.com

و من الله التوفیق

مؤسسه‌ی فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین

شهر مقدّس قم - مرداد ۱۳۹۶

آیاتها

سُورَةُ مَرْيَمَ

۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَهَيْعَصَ ﴿١﴾ ذَكَرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾
 إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ
 مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ
 شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ
 امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثُ
 مِنْ عَالِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَزَكَرِيَّا
 إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا
 ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي
 عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَلِكَ
 قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئْ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ
 وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ
 أَلَّا تَكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَنَجَّحَ عَلَيَّ قَوْمَهُ
 مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

۴. **اِسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا** (شعل: افروخته شدن آتش؛ شَيْب: سفید شدن موی، پیری): [موی] سرم از پیری سپید گشت، شعله پیری تمام سرم را فراگرفت. (سپیدی موی سر، به گسترش شعله آتش تشبیه شده است که همواره گسترش پیدا می‌کند تا شدت سپیدمویی و پیری را برساند. اکوترا)

۵. **مَوَالِيَ** (جمع موی): خویشاوندان (خویشاوندان پدری). (لفظ «ولی» در اصل به معنای «نزدیکی» است. به سرپرست، دوست، مالک، بستگان، عبد و غلام، نیز «موی» گویند؛ زیرا هر یک به نحوی به انسان نزدیکند و در آن‌ها مفهوم ولایت ظهور می‌یابد.)

عَاقِر (عقر: کندن): نازا. («عقر» در قرآن تنها در زن نازا به کار رفته است؛ گویا زن نازا، نسل مرد را قطع می‌کند. [مفردات] این واژه از اوصاف مختص زنان است؛ از این رو، بدون علامت تأنیث به کار می‌رود. [التحریب])

۷. **يَحْيَى**: نام فرزند زکریا. (در اصل عبری است: «يُوحَنَّا» اکوترا)
سَمِيًّا: همنام (یا: همانند [المیزان]).

۸. **عِتِيًّا** (صفت مشبیه یا صیغه مبالغه از عَتُو: تجاوز از حد): نهایت ناتوانی. (پیری وقتی از حد تجاوز کند به فرتوتی می‌رسد. [قاموس])

۱۰. **سَوِيًّا** (سوی: درست و استوار شدن): سالم و تندرست، بی‌عیب.

۱۱. **بُكْرَةً** (بکر: آغاز هر چیزی): صبحگاهان.

عَشِيًّا (عشو: ضعیف شدن بینایی): عصرگاهان. (عصرگاهان، با تاریک شدن هوا، رفته رفته دید انسان ضعیف می‌شود؛ از این رو، عصرگاهان را «عشی» نامیده‌اند.)

به نام خدا که رحمتش بی‌اندازه است و مهربانی‌اش همیشگی

که‌هی‌عص (۱) [آیاتی که بر تو خوانده می‌شود] یاد رحمت پروردگارت بر بنده‌اش زکریاست. (۲) هنگامی که پروردگارش را با دعایی پنهان خواند (۳) گفت: ای پروردگار من به راستی استخوانم سست شده و [موی] سرم از پیری سپید گشته، و ای پروردگارم! هیچ‌گاه درباره دعا به پیشگاهت [از اجابت] بی‌بهره نبودم. (۴) و همانا من پس از خود از خویشاوندانم بی‌مناکم، و همسرم [از شروع زندگی] نازا بوده است، پس مرا از سوی خود فرزندی عطا کن. (۵) که از من و خاندان یعقوب ارث ببرد، و او را ای پروردگارم! [از هر جهت] مورد رضایت [خود] قرار ده. (۶) ای زکریا! ما تو را به پسری که نامش یحیی است مژده می‌دهیم، که پیش از این همنامی برای او قرار نداده‌ایم. (۷) گفت: ای پروردگارم! چگونه برایم پسری خواهد بود در حالی که همسرم نازا بوده و خود نیز از پیری به فرتوتی رسیده‌ام؟! (۸) [فرشته وحی به او] گفت: چنین است [که گفتی، ولی] پروردگارت فرمود: این [کار] بر من آسان است، و همانا تو را پیش از این در حالی که چیزی نبودی آفریدم. (۹) گفت: ای پروردگارم! برای من نشانه‌ای قرار ده. گفت: نشانه تو این است که سه شبانه‌روز در حالی که سالم هستی، قدرت سخن گفتن با مردم را نخواهی داشت. (۱۰) پس [به دنبال ناتوانی از سخن گفتن] از عبادتگاهش به سوی قومش بیرون آمد و به آنان اشاره کرد که صبح و شام خدا را تسبیح گویند. (۱۱)

نکات تفسیری

سیمای سوره مریم: سوره مریم نوزدهمین سوره قرآن، مکی و دارای ۹۸ آیه است. خداوند، جز مریم علیها السلام نام هیچ زنی را با اسم خاص در قرآن ذکر نکرده است. این نام ۳۴ بار در قرآن آمده است. لنونا محتوای سوره، همانند سایر سوره‌های مکی، مسائل محوری دین مانند توحید و معاد است. خداوند متعال، هدف از این سوره را در آیه ۹۷ بشارت و انذار دانسته است: «فَأَمَّا يَسْرَنَاءُ بِلسَانِكَ لِيُنَبِّئَنَّهُ بِه الْمُتَّقِينَ وَ تُنذِرَهُ قَوْمًا لُدًّا» این هدف، در قالب زیبایی داستان زندگی پیامبران بیان شده است؛ که در نتیجه مردم را به سه دسته تقسیم میکند: دسته اول: کسانی که در پیشگاه خداوند خضوع و خشوع کردند و مورد لطف و عنایت خاص او قرار گرفتند (انعم الله عليهم من النبيين و...)؛ دسته دوم: کسانی که معاد را انکار کرده، برای خدا شریک قائل شدند. خداوند ایشان را اهل غی (گمراهی و هلاکت) می خواند؛ چرا که مایه و استعداد رشد خود را از دست دادند؛ دسته سوم: آن‌هایی که توبه نمودند و عمل صالح انجام دادند و به زودی به اهل نعمت ملحق می شوند. آنگاه خداوند به بیان ثواب توبه‌کاران و رشدیافتگان و عذاب اهل غی می پردازد. المیزان

فضیلت تلاوت: امام صادق علیه السلام می فرماید: «هر کس نسبت به خواندن این سوره مداومت داشته باشد، خداوند به برکت این سوره او را از نظر جان، مال و فرزند بی نیاز می کند.» انوارالتقلین

آیه ۱: حروف مقطعه: در ۲۹ سوره قرآن، حروف مقطعه آمده است که به صورت یک تا پنج حرف آمده است: «ص»، «ق»، «طه»، «یس»، «الم»، «طسم»، «المص»، «الم»، «کهیعص» و «جمعسق». درباره حروف مقطعه و تفسیر آن، نظریات فراوانی بیان شده است که بعضی از آن‌ها را در تبیین آیه یکم سوره بقره توضیح داده‌ایم؛ در نگاه علامه طباطبایی رحمته الله علیه، میان این حروف و معانی سوره‌هایی که با این حروف شروع می شوند، ارتباط خاصی وجود دارد و این حروف، رمز میان معانی سوره‌هاست. به طور مثال، سوره‌هایی که با «الم» شروع میشوند، از نظر معنا به هم شباهت دارند، به طوری که شباهت بین آن‌ها در دیگر سوره‌ها دیده نمی شود. سوره اعراف که با «المص» آغاز شده مطالبی را که در سوره‌های «الم» و «ص» وجود دارد را در خود جمع کرده است. در نتیجه این سوره که با «کهیعص» شروع شده، با سوره «ص»، سوره «یس» و سوره شوری (جمعسق) حرف مقطعه مشترک و مضمون مشابه دارد. المیزان اما در خصوص حروف مقطعه این سوره، دو دسته روایت نیز وجود دارد؛ دسته‌ای آن را با نام‌های خداوند مرتبط دانسته است: «ک»: «کافی»؛ «ه»: «هادی»؛ «ی»: «ولی»؛ «ع»: «عالم»؛ «ص»: «صادق الوعد» و دسته دیگر این حروف را به داستان قیام امام حسین علیه السلام در کربلا ربط داده است: «ک»: «کربلا»؛ «ه»: «هلاک خاندان پیامبر»؛ «ی»: «یزید»؛ «ع»: «عطش»؛ «ص»: «صبر امام حسین علیه السلام و یارانش». انموئه

آیات ۲ تا ۶: دعای پنهانی زکریا علیه السلام: زکریا علیه السلام رئیس احبار بود و هدایا و نذورات فراوانی دریافت می کرد و به فرد صالحی نیاز داشت که این اموال را در راه صلاح دین و جامعه هزینه کند؛ چرا که اگر این اموال به دست خویشانش می افتاد، در راه نادرستی مصرف می شد. از سوی دیگر، زکریا علیه السلام به دنبال فرد لایقی بود که وارث معنوی خاندان نبوت و رسالت باشد؛ از این رو، از خداوند می خواهد که به او فرزندی عطا فرماید تا وارث او و آل یعقوب باشد. در سوره آل عمران که پس از این سوره نازل شده، لحظات شیرین این دعا چنین تبیین شده است: «هر زمان که زکریا علیه السلام در محراب [عبادت] بر او [مریم] وارد می شد، رزق ویژه‌ای نزدش می یافت. [روزی در کمال شگفتی] گفت: ای مریم! این رزق ویژه برای تو از کجاست؟! گفت:

از سوی خداست؛ یقیناً خدا هر کس را بخواهد، رزق بی حساب می دهد. در آنجا بود که زکریا علیه السلام [الطاف الاهی را درباره مریم علیها السلام مشاهده کرد] پروردگار خود را خواند، گفت: پروردگارا! مرا از سوی خود فرزندی پاک و پاکیزه عطا کن، یقیناً تو شنوای دعایی.» آل عمران، ۳۶ و ۳۷

آیات ۷ تا ۱۱: دعای زکریا علیه السلام مستجاب شد: خداوند دعای زکریا علیه السلام را استجاب نمود و با لطف و عنایت ویژه به او فرمود: «ای زکریا! ما تو را بشارت به پسری می دهیم که نامش یحیی است؛ پسری که همان او پیش از این نبوده است»؛ یعنی پسری که دارای ویژگی‌های بی سابقه است. در آیات بعد و نیز آیه ۳۹ سوره آل عمران به برخی از این ویژگی‌ها اشاره شده است. او از این بشارت شگفت زده شد و با اینکه در دعایش به نازایی همسر و پیری خود اعتراف کرده بود و خداوند را بر استجاب دعا توانا میدانست، با تعجب پرسید: «بارالها چگونه ممکن است صاحب فرزندی شوم در صورتی که همسرم نازاست و من هم به پیری رسیده‌ام؟! البته این تعجب خاصیت بشر بودن است و با ایمان به خدا منافات ندارد، به این بیان که انسان خو گرفته با اسباب و علل مادی و طبیعی، با شگفتی از چگونگی تحقق این بشارت الاهی می پرسد، نه اینکه منکر اصل انجام آن باشد. این موضوع، مشابه جریان ابراهیم علیه السلام است که عرضه داشت: «بارالها به من نشان ده که چگونه مردگان را زنده میکنی؟» (بقره، ۱۶۰) این درخواست از باب انکار قیامت یا شک در انجام آن نبود، بلکه چگونگی انجام کار برای ابراهیم علیه السلام، جذاب، دیدنی و شگفت آور بود. به هر حال، خداوند پاسخ می دهد: «مطلب همین گونه است که پروردگار تو گفته و این کار بر من آسان است. [این که چیز عجیبی نیست!] من تو را قبلاً آفریدم، در حالی که هیچ نبودی!» زکریا علیه السلام برای اطمینان بیشتر و بازشناسی میان وحی الاهی و توهمات شیطانی، از خداوند طلب نشانه کرد. پاسخ آمد: «نشانه تو آن است که سه شبانه روز تمام در حالی که زبانت سالم است سخن گفتن با مردم را نخواهی داشت.» در نتیجه، هنگام تلاوت آیات الاهی و ذکر خدا، زبانش باز بود، ولی هنگامی که برای گفتگو با مردم از محرابش بیرون آمد، زبانش بند آمد و با اشاره به مردم فهمانید که خداوند را صبح و شام تسبیح کنید. انموئه، المیزان

پیام‌ها

۳. از نقش دعا در تحولات زندگی بشر غافل نشویم. پیامبران نیز برای حل مشکلات خویش به دعا روی می آوردند. «إِذْ نَادَى»
۶. برای صلاح و خوبی فرزند، حتی قبل از انعقاد نطفه نیز باید دعا کرد. «وَ اجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا»
۷. نام‌گذاری را ساده نگیریم، بعضی از نام‌ها از جانب خدا نازل شده است. «اسْمُهُ يَحْيٰى»

- در رسیدن به خواسته‌ها شتاب نکنیم، گاهی تحقق دعای مستجاب هم زمان می برد. «إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ» (امام باقر علیه السلام فرمودند: «میان بشارت به فرزند و تولد حضرت یحیی، پنج سال فاصله شد.» المجمع، بحار، ج ۱۴، ص ۱۷۶)

۱۱. مردان خدا، مکان خاصی را برای عبادات خود قرار می دهند. «المحراب»

سؤالات پژوهشی

۱. مراد حضرت زکریا علیه السلام از به کار بردن کلمه «ولياً» به جای فرزند در آیه پنجم چه بود؟ (المیزان)
۲. جمله «كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ ...» (۹) کلام خداوند است، یا گفتار فرشتگان؟ چرا؟ (المیزان، نمونه)
۳. چرا محل عبادت را محراب نامیدند؟ (نمونه، نور)

نکات تفسیری

آیات ۱۲ تا ۱۴: صفات ویژه یحیی علیه السلام: خداوند، در این آیات برخی ویژگی‌های ممتاز یحیی علیه السلام را برمی‌شمرد: ۱. در کودکی به او حکم بخشیدیم؛ مراد از «حکم» علم به معارف حقه الهیه است؛ یعنی ما به او معارف الهیه دادیم در حالی که او کودکی نابالغ بوده است. المیزان؛ ۲. ما به او از جانب خود رحمت و پاکی دادیم. «حنان» در اصل به معنای محبت و مهرورزی است. مراد از محبت و دوستی در این آیه، محبت و دوستی یحیی علیه السلام نسبت به مردم است؛ یعنی او نسبت به مردم مهربان و خیرخواه بود و آن‌ها را به سوی خدا هدایت می‌کرد، به همین سبب او را در عهد جدید «یوحنا معتمد» نامیدند. بعضی دیگر از مفسران به دلیل قید «مِن لَدُنَّا» مراد از «حنان» را یک نوع محبت ویژه و ارتباط خاص بین یحیی و پروردگارش میدانند که کم سابقه بود. المیزان امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «محبت و مهربانی خدا بر یحیی به گونه‌ای بود که هرگاه یحیی می‌گفت: «یا رب» خداوند در جوابش می‌فرمود: «لیبک یا یحیی». انوارالتقلین؛ ۳. او از پرهیزگاران بود؛ ۴. نسبت به پدر و مادرش نیکوکار بود؛ ۵. او گردنکش و نافرمان نبود.

روایت: امام رضا علیه السلام فرمود: «جمعی از کودکان در زمان کودکی حضرت یحیی علیه السلام به سراغش آمدند و گفتند: بیا با هم بازی کنیم، او در جواب فرمود: ما برای بازی کردن آفریده نشده‌ایم، این‌جا بود که خداوند درباره او فرمود: «أَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا» اجمع شایان ذکر است همان‌گونه که سلیمان، عیسی و یحیی علیهم السلام در کودکی به نبوت رسیدند، امام جواد، امام هادی و امام مهدی علیهم السلام نیز در کودکی به امامت رسیدند. علی بن اسباط از یاران امام جواد علیه السلام می‌گوید: من به خدمت آن حضرت رسیدم در حالی که آن حضرت کودکی پنج ساله بود. امام فرمود: «خداوند کاری که در مسأله امامت انجام داده، همانند کاری است که در مسأله نبوت انجام داده و سپس این آیه را خواند.» انوارالتقلین

آیه ۱۵: سلام خدا بر یحیی علیه السلام: خداوند پس از برشمردن صفات ویژه یحیی علیه السلام، بر او درود می‌فرستد: «سلام بر او، روزی که به دنیا آمد و روزی که می‌میرد و روزی که از قبر زنده بر می‌خیزد.» این سه موقعیت، سه فصل مهم و سخت برای هر انسانی است و سه روزی است که انسان در آن‌ها از دنیایی به دنیایی دیگر قدم می‌گذارد که برای او کاملاً ناشناخته است. در روایتی از امام رضا علیه السلام می‌خوانیم: «وحشتناک‌ترین حالات انسان در سه موقف می‌باشد: روزی که از شکم مادر متولد می‌شود و دنیا را می‌بیند؛ روزی که می‌میرد و آخرت و اهل آن را با چشم می‌بیند و روزی که در محضر پروردگار مبعوث شده و احکامی را می‌بیند که در دنیا نظیر آن را هرگز ندیده است و خداوند متعال یحیی را در این سه حالت از ترس امان داده و بر او سلام فرستاده است.» انوارالتقلین

آیات ۱۶ تا ۲۱: ارتباط داستان یحیی و عیسی علیهم السلام: خداوند متعال بعد از بیان سرگذشت یحیی علیه السلام رشته سخن را به داستان تولد عیسی علیه السلام و سرگذشت مادرش مریم علیه السلام می‌کشد؛ چرا که پیوند بسیار نزدیکی در میان این دو ماجرا است. اگر تولد یحیی علیه السلام از پدری پیر و مادری نازا، عجیب بود، تولد عیسی علیه السلام بدون پدر عجیب‌تر است. اگر رسیدن به مقام عقل و نبوت در کودکی، شگفت‌انگیز است، سخن گفتن در گهواره آن هم از کتاب و نبوت، شگفت‌انگیزتر است. و این‌گونه خداوند قدرتش را برای بندگانش بازگو می‌کند. [نمونه]

روزهای حساس زندگی مریم علیه السلام: داستان مریم علیه السلام در سوره آل عمران (آیات ۳۵ به بعد)، از زمان تولد خود مریم علیه السلام شروع می‌شود، ولی در این سوره از آن‌جا آغاز می‌شود که مریم برای راز و نیاز با خدا و

گزاردن عبادات خالصانه، از نزدیکان و اقوام خود کناره‌گیری کرد و به محلی در شرق بیت المقدس رفت و میان خود و آنان پرده‌ای قرار داد. در این حال، ناگهان شخصی را در برابر خود دید که به او نگاه می‌کند. او پنداشت که یک انسان معمولی است، ولی او، فرشته الهی جبرئیل بود که قرآن از او، به «روح» تعبیر کرده است؛ زیرا او وجودی است حیات‌بخش و روحانی که رسالت حیات‌بخش الهی را به پیامبران می‌رساند. اضافه روح به خدا (روحنا)، دلیل بر عظمت و شرافت این روح است. [نمونه] وقتی مریم علیه السلام آن شخص را در خلوت خود دید، ترسید و به او گفت: «من از تو به خدای رحمان پناه می‌برم، اگر پرهیزگار هستی.» و با این بیان می‌خواست احساسات دینی او را برانگیزد و او را از خدا بترساند تا گزند او را از وی که دختر جوانی بود، نرساند. مشابه این خطاب در آیات دیگر، فراوان به چشم می‌خورد، مانند: «اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» المیزان فرشته در پاسخ مریم گفت: «همانا من فرستاده پروردگار تو هستم که پسری پاکیزه به تو ببخشم.» مریم که از این سخن به شگفت آمده بود، گفت: «نه از طریق مشروع با کسی همبستر شده‌ام و نه زنا کرده‌ام.» فرشته گفت: «واقعیت این چنین است، پروردگار تو گفته است که این کار برای من آسان و برای آن است که او را نشانه و معجزه‌ای برای مردم و رحمتی از خود قرار دهیم و این کاری است که مقدر و مقدر شده است.»

آیه ۲۳: مریم علیه السلام و تقاضای مرگ! به راستی برای دختری که سال‌ها نماد پاکی، عفت، تقوا و پرهیزکاری بود، زاهدان و عابدان بنی اسرائیل به کفالت او افتخار می‌کردند و تحت نظر پیامبر بزرگی چون زکریا علیه السلام پرورش یافته بود، هیچ مصیبتی تلخ‌تر و سخت‌تر از آن نیست که او را به بی‌عفتی و زنا متهم کنند؛ از این رو، از خدا تقاضای مرگ می‌کند! از امام صادق علیه السلام روایت شده است: «مریم این سخن را به زبان آورد؛ زیرا در میان قومش فرد عاقل و فهمیده‌ای سراغ نداشت که او را از این عمل زشت، منزّه و بی‌گناه بداند.» انوارالتقلین

پیام‌ها

۱۲. دینداری باید با قدرت و جدیت باشد. «خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ»
۱۵. از عبارت «سَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ يَمُوتُ...» پیام‌های زیر به دست می‌آید:
 - سلام و درود فرستادن بر اولیای خدا، مخصوص زمان حیات آنان نیست.
 - خواندن زیارت‌نامه که سلام بر اولیای خدا است، امری قرآنی است.
 - گرمای داشت روز تولد و یادکردن از روز وفات اولیای خدا، امری قرآنی است.
۱۷. برای عبادت، مکان خلوتی را انتخاب کنیم. «إِذِ انْتَبَدَّتْ مِنَ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرِيفًا»
۱۸. در نهی از منکر، از غیرت دینی افراد استفاده کنید. «إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا»
۲۵. انسان در سخت‌ترین شرایط نیز باید برای کسب روزی تلاش کند. «هَرِيءٌ...» (تنه درخت خرما را تکان بده!)

سوالات پژوهشی

۱. درباره بخش‌های دیگر زندگی یحیی علیه السلام و شهادت او پژوهش کنید؟ (نمونه، المیزان)
۲. علامه طباطبایی رحمته الله علیه «تَمَثَّلَ» را که در آیه ۱۷ آمده است، چگونه معنا فرموده است؟ (المیزان)
۳. عبارت «فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا» (۱۷) را ترکیب و ترجمه کنید؟ (اعراب القرآن، التحرير)